

УДК 300.101.52:334.716

Кладченко І.С.

ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОГО ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено основні закономірності взаємодії підприємства як складної адаптивної системи з динамічним зовнішнім середовищем. Обґрунтовано актуальність і впливовість на результати діяльності забезпечення та збереження збалансованого внутрішнього стану суб'єкта господарювання. Сформульовано основні переваги збалансованого функціонування підприємства.

Ключові слова: збалансованість підприємства, закон рівноваги, внутрішнє та зовнішнє середовище.

The basic laws of enterprise's interaction as a complex adaptive system with a dynamic environment were analyzed. Actuality of the maintenance and preservation of a balanced internal state of the entity was proved. The main advantages of balanced performance of the business were formulated.

Keywords: balance of the enterprise, the law of equilibrium, internal and external environment

Сучасний стан і подальший розвиток економіки України як конкурентоспроможної держави зумовлює необхідність пошуку шляхів створення збалансовано функціонуючого промислового комплексу. Однак, діяльність підприємств промисловості України в останній час характеризується цілим рядом негативних тенденцій, серед яких зростання віку основних виробничих фондів, дефіцит інвестиційних ресурсів, незадовільна рентабельність результатів господарювання, низький рівень конкурентоспроможності. За даними Держкомстату України про стан майна та джерел його формування національної економіки в цілому у 2011 році саме промисловий комплекс залишається найбільш фінансово вразливим та незбалансованим. Так, для промисловості характерне зниження частки власного капіталу в джерелах фінансування – з 50,3% у 2000 р. до 32,9% у 2011 р. Вона є однією з низьких серед видів економічної діяльності національної економіки, поряд з будівництвом (14,4%) та торгівлею (10,7%), що зумовлене зростанням питомої ваги збиткових підприємств до 34,9% у 2011 році та отриманням від'ємних фінансових результатів їх господарської діяльності у розмірі 150516,2 млн. грн. [1, с. 63-54].

Науковці відмічають, що вижити в таких умовах має змогу той суб'єкт господарювання, в основу стратегії розвитку якого покладені принципи збалансованості та загальної економічної рівноваги. Це підтверджує актуальність та істотний потенціал обраного напрямку дослідження, який має науково-прикладний характер. Вирішенню наукових завдань у сфері управління збалансованим розвитком підприємств присвячені роботи І. Ансоффа, П. Друкера, А. Стрікланда, А. Томпсона, Р. Каплана, Д. Нортон, М.Чумаченка, В. Яцкевича. Мало дослідженим залишаються особливості збалансованого функціонування підприємства, його інструментальне, інституціональне, організаційне та ресурсне забезпечення.

Отже, метою даної роботи виступає дослідження передумов, переваг і можливих результатів функціонування підприємства на засадах збалансованості. Згідно зазначеній меті встановлені наступні завдання:

- розкрити особливості бачення підприємства як складної адаптивної системи, що виступає підсистемою більшої адаптивної системи,
- дати загальне визначення стану збалансованості функціонування підприємства,
- сформулювати основні переваги для підприємства, що функціонує збалансовано.

Однією із головних особливостей функціонування підприємства у зовнішньому середовищі є те, що воно завжди діє як складна система, яка через механізм адаптації взаємодіє із

зовнішнім середовищем, реалізує/не реалізує власний потенціал та покращує/погіршує умови його реалізації. Останнє представляється більшою за масштабами та складністю взаємозв'язків адаптивною системою, де окреме підприємство виступає його складовою. Вплив середовища проявляється через зміни: збурення, цейтноти – тобто загрози та вдалу конкурентну позицію, володіння рідкими ресурсами, сприятливе соціально-економічне становище – тобто можливості для підприємства. Основні закономірності в процесі прийняття тактичних та стратегічних рішень для окремого суб'єкту господарювання можуть бути сформульовані наступним чином:

- зміни зовнішнього і внутрішнього середовища відносно підприємства завжди присутні як реалізація загальних закономірностей існування та розвитку систем, у тому числі й економічних та зміни завжди впливатимуть на підприємство,

- підприємство в будь-якому випадку змушено реагувати на наявні зміни у вигляді прийняття певних стратегічних або тактичних рішень, залишатися осторонь є неефективною стратегією поведінки фірми, бо основні рішення будуть прийняті за неї та не в її користь.

Вищенаведене зумовлює необхідність чіткого уявлення перспектив та шляхів функціонування (розвитку) підприємства як складної адаптивної системи в умовах динамічного зовнішнього середовища. Взаємний вплив та обоюдна взаємодія може бути представлена наступною схемою (рис.1).

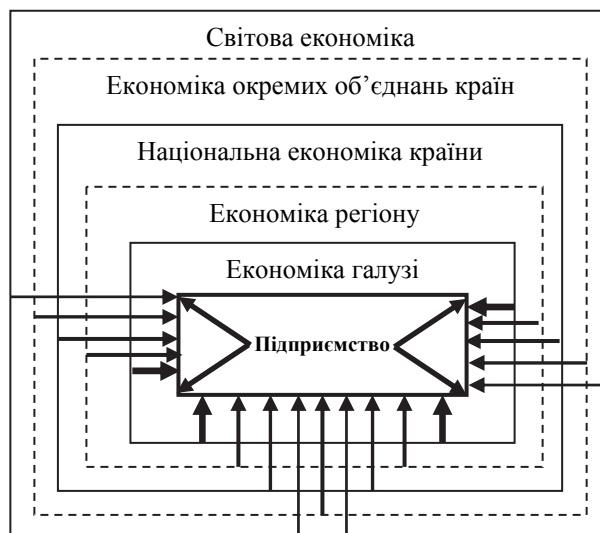

Рис. 1. Взаємні зв'язки підприємства та його зовнішнього середовища

Вченими доведено, економіка – складна система, що формується із множини підсистем, які у деякому ступені безпосередньо є автономними системами. Встановлено, чим міцніше взаємозалежність усіх цих підсистем одна від одної, тим в більшій мірі економіка в цілому постає цілісною складною адаптивною системою, яка регулюється механізмами ентропії та адаптації, тим в більшій мірі економіка починає працювати як один живий організм [2].

З наведеної схеми можна побачити кількість і характер, множинність та діалектику зв'язків, що виникають між підприємством та зовнішнім середовищем, в якому воно працює. З одного боку, чим міцніше границі, тим стабільнішим, таким, яке складно зруйнувати, постає суб'єкт господарської діяльності. З другого боку, чим прозоріші (гнучкіші) границі, тим легше йому знайти ефективне взаєморозуміння із зовнішнім середовищем. Також подвійність вказаних взаємовідносин проявляється у тому, що чим вищий ступінь гармонійності внутрішнього середовища підприємства (тобто істотна відповідність внутрішнього зовніш-

ньому), тим воно є більш успішним в галузі, регіоні, світі. Тобто підприємство відповідає світовим стандартам (традиції, чинність, те, що склалося), які є загальноприйнятими у зовнішньому середовищі. Однак, при цьому знижується можливість отримання надприбутків, які забезпечує інноваційність (несхожість, невідповідність нормам, новизна). Вказані протиріччя є істотними, такими, які необхідно враховувати при формуванні загальної стратегії розвитку підприємства. Вони мають діалектичний характер, не є антагоністичними і досить легко «знімаються» (вирішуються) категорією «збалансованості».

Категорія «збалансованість» описує такий стан системи, коли одна її складова дорівнює другій, або вони відповідають гармонійним для даної системи пропорціям [3, с.515]. На рівні окремого підприємства збалансованість може бути представлена наступним чином [4, с. 303] (табл.1):

Таблиця 1

Специфіка проявів закону рівноваги на рівні окремого підприємства

Аналізований сектор	Умова рівноваги	Прояви порушення (відхилення)
Загальноекономічна збалансованість		
Загальноекономічний сектор	Очікування = Результат Попит = Пропозиція Доходи = Витрати	Наявність дефіциту (надлишку) Наявність збитків
Маркетингова збалансованість		
1. Маркетинговий сектор	Реалізована продукція = Товарна продукція	Наявність залишків нереалізованої продукції Наявність незадоволеного попиту на продукцію
Виробнича збалансованість		
2. Виробничий сектор	Витрачені ресурси = Кінцевий продукт	Наявність відходів, які не можуть бути повторно використані Наявність дефіциту ресурсів
Фінансово-інвестиційна збалансованість		
3. Фінансово-інвестиційний сектор	Приток капіталу = Відтік капіталу	Наявність невикористаних вільних обігових коштів Наявність дефіциту обігових коштів
Інноваційна збалансованість		
4. Інноваційний сектор	Традиції = Інновації	Наявність опору змінам
Стратегічна збалансованість		
5. Стратегічний сектор	Стратегія узгоджена з тактикою	Наявність лагу невідповідності між стратегією та тактичними інструментами, які роблять можливість її реалізації

Слід відмітити, що відповідно нормам ефективної діяльності сучасного підприємства істотний вплив оказує так звана «інноваційна збалансованість» (табл.1). Наявність збалансованих пропорцій між інноваційною та звичайною діяльністю стає дієвою та довгостроковою конкурентною перевагою підприємства в економічному просторі. Під збалансованістю в даному контексті розуміється, що ці види діяльності, різні за своєю природою, присутні на підприємстві, доповнюють одна одну, є самостійними, та обов'язково закладені в організаційну структуру та загальну стратегію підприємства. Так, операційна (повсякденна) робота забез-

печує міцні основи для виникнення інновацій. В свою чергу, інноваційна (творча) робота робить операційну більш продуктивною, ефективною, приємною [5, с. 74]. Отже, таке уявлення про збалансованість окремого підприємства показує її присутність у кожній сфері його функціонування та наявність вирішального впливу на загальну ефективність суб'єкту господарювання.

Загальноекономічна збалансованість виступає єдиним імперативом рівноважного функціонування підприємства в цілому. Закон рівноваги проявляється у скоригованому вигляді як закон нерівноважної рівноваги, коли за рахунок постійних коливань рівновага розглядається як динамічний стан системи. Система не руйнується, якщо такі коливання є періодичними, гармонійними, (у межах припустимої міри), забезпечується правильний (еквівалентний) обмін енергіями й тривале існування [4, с. 303]. Взаємодію підприємства та його зовнішнього середовища доцільно проілюструвати наступною схемою (рис. 2).

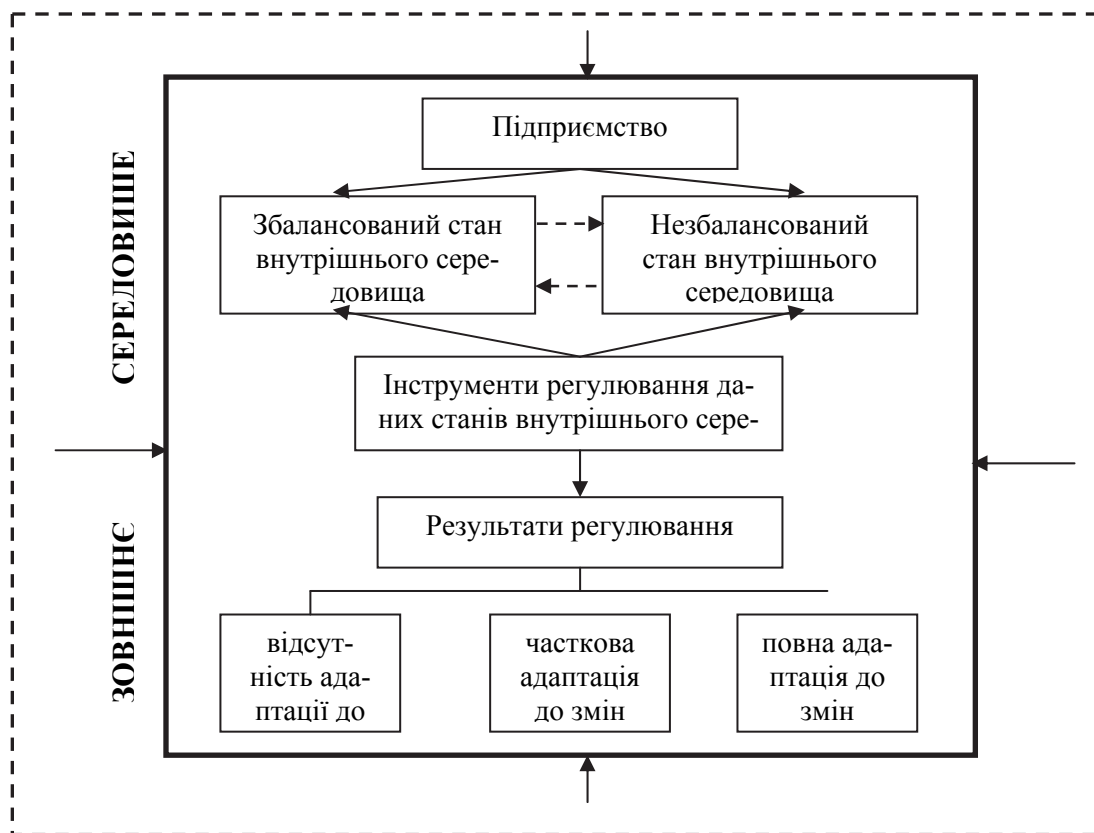

Рис. 2. Взаємодія внутрішнього та зовнішнього середовища окремого підприємства

Наведена схема розкриває параметри, напрямки, та можливі результати взаємодії внутрішнього середовища підприємства зі змінами, які привносить в його діяльність динамічні зовнішні фактори. Бачимо, що внутрішній стан може бути як збалансованим, так і незбалансованим. Застосування специфічних інструментів регулювання забезпечує перетікання, зміну таких станів, веде підприємство шляхом гармонійного розвитку. Результати регулювання в залежності від поточного стану внутрішнього середовища приводять відповідно до повної, часткової, або нульової адаптації до змін, зумовлених дією зовнішнього середовища.

Згідно з розглянутим вище законом нерівноважної рівноваги коливання потрібні і повинні бути гармонічними. Система, виходячи зі свого внутрішнього стану, повинна за допомогою механізму адаптації справлятися з такими коливаннями, змінюючи свій поточний

стан на новий, більш ефективний. Система, яка знаходиться у збалансованості, апіорі більш ефективно справляється з тиском, який оказує динамічне внутрішнє середовище. Система знаходиться у збалансованому стані і не порушується її цілісність, якщо дія протилежностей збалансована, тобто вони дорівнюють одна одній за силою впливу на систему. Тобто, говорячи умовно, позитивний та негативний вектор дії зовнішнього середовища дорівнює по силі та спрямованості позитивному чи негативному вектору дії внутрішнього середовища. Дія дорівнює протидії, та підприємство як складна адаптивна система залишається цілісним, стійким утворенням, здатним виконувати відповідні власному призначенню функції: отримувати прибутки, збільшувати вартість власних активів та створювати соціальний ефект.

Проведене вище дослідження особливостей взаємодії зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства показує, що збалансованість дозволяє:

- зменшити кількість регуляторів, стандартизувати їх, зробити комплексними та більш ефективними за впливом на кінцеві результати діяльності,
- підвищити ступінь керованості системи,
- підвищити якість прогнозів про майбутні стани такої системи,
- забезпечує можливість своєчасного, достатнього, спрямованого реагування підприємства на динамічні зміни зовнішнього середовища,
- знизити вірогідність катастрофічного розвитку подій в наслідок динамічних коливань зовнішнього середовища в довгостроковій перспективі.

Отже, здійснене дослідження та отримані висновки загострюють необхідність спрямування системи управління підприємства на досягнення збалансованого стану його внутрішнього середовища. Забезпечення збалансованості потребує проведення подальших розробок у сфері пошуку оптимальних шляхів та ефективних інструментів регулювання процесу перетікання станів внутрішнього середовища на рівні конкретного підприємства, формування дієвих індикаторів наявності або відсутності збалансованого функціонування суб'єктів господарювання.

Література:

1. Державна служба статистики України. Статистичний збірник України за 2011 рік //Осауленко О.Г. – Київ: ТОВ «Август Трейд». – 2012. – 559 с.
2. Пушной Г.С. Метод Системного Потенциала и Эволюционные циклы. // [Электронный ресурс] – <http://www.inauka.ru/blogs/article49193/forum.html>.
3. Экономическая энциклопедия /Науч.-ред. совет изд-ва «Экономика»; Ин-т экон. РАН; Гл. ред. Л.И. Абалкин. – М.: ОАО «Издательство» «Экономика», 1999. – 1055с.
4. В.М. Хобта, І.С. Кладченко Специфіка проявів загальнофілософського закону рівноваги на рівні окремого підприємства / В.М. Хобта, І.С. Кладченко // Вісник хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. - № 6. – Т.2 (181) – С.300-304.
5. Баркер Алан Алхимия инноваций/Алан Баркер; [Пер. с англ. А.Р. Ханукаева]. – М.: ООО «Вершина», 2004. – 224 с.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Хобтою В.М. 04.09.12р.*

*Надійшла до редакції
19.09.2012 р.*